

महाराष्ट्र शासन
सार्वजनिक आरोग्य विभाग,
शासन निर्णय क्र.लोसंघो-२०००/प्र.क्र.५७/००/कुक्-१
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक : २९ जून, २०००.

वाचा :- शासन निर्णय, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, क्र.लोसंघो-२०००/ प्र.क्र.५७/ ००/ कुक्-१,
दिनांक ९ मे, २०००.

शासन निर्णय :- महाराष्ट्र राज्य विविध क्षेत्रात नेहमीच आघाडीवर राहिले आहे. सन १९०१ ते सन १९६१ या ६० वर्षांत राज्याची लोकसंख्या दुप्पट झाली. परंतु सन १९६१ ची लोकसंख्या त्यापुढील ३० वर्षांतच म्हणजे सन १९९१ पर्यंत दुप्पट झाली. या वेगाने वाढणाऱ्या लोकसंख्येवर नियंत्रण आणण्यासाठी शासनामार्फत सातत्याने प्रयत्न करण्यात आले आहेत. राज्याची सामाजिक, भौगोलिक व औद्योगिक परिस्थिती पहाता या लोकसंख्या वाढीस विविध घटक जबाबदार आहेत. त्यामध्ये मुख्यतः मुलींचे कमी वयात लग्न, मुलगा ह्या हा समाजात दृढ असलेला हव्यास या बाबींचा समावेश आहे.

लोकसंख्या वाढीवर नियंत्रण आणण्यासाठी, तसेच इंटरनॅशनल कॉन्फरन्स ऑन पॉप्युलेशन डेव्हलपमेंट मध्ये पारित केलेल्या ठरावांच्या अनुषंगाने कुटुंब कल्याण कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीत अमुलाग्र बदल झाल्यामुळे, बदलत्या परिस्थितीचा विचार करून राज्याचे सर्वंकष लोकसंख्या धोरण ठरविणे आवश्यक झाले आहे. त्यानुसार सभक्रमांकाच्या दिनांक ९ मे, २००० च्या शासन निर्णयान्वये राज्य लोकसंख्या धोरण जाहिर करण्यात आले आहे.

या धोरणाची मुख्य उद्दिष्टे खालीलप्रमाणे आहेत. :-

अ) इ.स. २००४ पर्यंत सध्याचा जननदर २.५ वरून २.१ वर आणणे.

ब) बालमृत्यु व मातामृत्यु प्रमाणात लक्षणीय घट घडवून आणणे.

क) कुटुंबाची सर्वांगीण आरोग्य स्थिती सुधारणे.

ड) छोटी गावे, आदिवासी विभाग आणि शहरी भागातील झोपडपट्ट्या याकरिता विशेष सेवांची उपलब्ध करून देणे.

विविध आरोग्य निर्देशकांमध्ये गाठाययाचे लक्ष्य खालीलप्रमाणे आहे. :-

	१९९८	२००४	२०१०
जननदर	२२.३	१८	१५
मृत्युदर	७.६	६.४	५
एकूण जननदर	२.५	२.१	१.८
बालमृत्युदर	४९	२५	१५
अर्भकमृत्युदर	३५	२०	१०

उक्त धोरणाची अंमलबजावणी शासकीय, निम शासकीय व खाजगी क्षेत्रांच्या सहाय्यतेने व समन्वयाने केली जाणार आहे. त्या अनुषंगाने विहित मुदतीत लक्ष्य गाठता यावे याकरिता नियमितपणे धोरणाच्या अंमलबजावणीच्या जाबाबा राज्य, विभागीय व जिल्हा स्तरावर घेतला जाणार आहे. त्याकरिता खालीलप्रमाणे परिषद व समित्या स्थापन करण्यास शासन मंजूरी देत आहे.

अ : राज्यस्तर - (१)राज्य लोकसंख्या धोरण समन्वय परिषद

१) मा.मुख्यमंत्री	अध्यक्ष
२) मा.उपमुख्यमंत्री	उपाध्यक्ष
३) सर्व पालकमंत्री	सदस्य
४) विधानसभा व विधानपरिषदेतील विरोधी पक्षनेते	सदस्य
* ५) ३ महिला आमदार	सदस्य
* ६) ३ पुरुष आमदार	सदस्य
७) उपाध्यक्ष,राज्य नियोजन आयोग	सदस्य
८) अध्यक्ष,राज्य वैधानिक विकास मंडळे(सर्व)	सदस्य
९) अध्यक्ष,राज्य महिला आयोग	सदस्य
१०) अध्यक्ष,इंडियन मर्चन्ट चेंबर ऑफ कॉमर्स,मुंबई.	सदस्य
११) डायरेक्टर, इंटरनॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ पॉप्युलेशन सायन्सेस,मुंबई.	सदस्य
१२) संचालक,टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सायन्सेस,मुंबई	सदस्य
१३) संचालक,गोखले इन्स्टिट्यूट, पुणे	सदस्य
१४) संचालक,पाचोड इन्स्टिट्यूट, पुणे	सदस्य
१५) उप कुलगुरु श्रीमती नाथीबाई दामोदर ठाकरसी विद्यापीठ, मुंबई.	सदस्य
१६) अध्यक्ष,फॅमिली प्लानिंग असोसिएशन ऑफ इंडिया, मुंबई	सदस्य
१७) संबंधित विभागाचे सचिव	सदस्य
१८) मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव	सदस्य
१९) मुख्य सचिव	सदस्य
२०) सचिव (कुटुंब कल्याण) सार्वजनिक आरोग्य विभाग.	सदस्य सचिव

मा.अध्यक्ष महोदयांच्या निदेशानुसार क्रमांक ५ व ६ येथील सदस्यांची नियुक्ती करण्यात येईल. तसेच ३ व्यक्तींना विशेष आमंत्रित म्हणून बैठकीस बोलविण्याचे अधिकारी अध्यक्षांना राहतील.

सदरहु परिषदेची कार्यकक्षा खालीलप्रमाणे राहिल.:-

- १) राज्य लोकसंख्या धोरणाची प्रभावी अंमलबजावणी करण्याकरिता वेळोवेळी सूचना व निदेश देणे.
- २) या संदर्भात धोरणात्मक निर्णय घेणे.
- ३) आवश्यकतेनुसार धोरणात बदल करण्याचे निदेश देणे.
- ४) अंमलबजावणीकरिता वेळोवेळी मार्गदर्शन करणे व कार्यक्रमाच्या सनियंत्रणाकरिता खाजगी, निम शासकीय व शासकीय क्षेत्रांमध्ये समन्वय घडवून आणणे.

ब- (२)राज्यस्तरीय लोकसंख्या धोरण संनियंत्रण समिती

मुख्य सचिव	अध्यक्ष
अति.मुख्य सचिव, सांप्रति (सेवा)	सदस्य
प्रधान सचिव वित्त विभाग	सदस्य
प्रधान सचिव नियोजन विभाग	सदस्य
सचिव आदिवासी विकास विभाग.	सदस्य
सचिव नगर विकास विभाग.	सदस्य
सचिव विधी व न्याय विभाग	सदस्य
सचिव कृषि व पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास आणि मत्स्यव्यवसाय विभाग	सदस्य
सचिव महिला व बालकल्याण विभाग	सदस्य
सचिव पाणी पुरवठा व जलसंधारण विभाग	सदस्य
सचिव ग्राम विकास विभाग.	सदस्य
सचिव शालेय शिक्षण विभाग	सदस्य
सचिव वैद्यकीय शिक्षण व ओषधी द्रव्य विभाग	सदस्य
सचिव सार्वजनिक आरोग्य विभाग	सदस्य
सर्व विभागीय आयुक्त	सदस्य
संचालक, आरोग्य सेवा	सदस्य
सचिव (कु.क.) सार्वजनिक आरोग्य विभाग	सदस्य-सचिव

अध्यक्ष महोदयांच्या निदेशानुसार ३ व्यक्तींना विशेष आमंत्रित म्हणून बेटकीस बोलावले जाईल.
स्तरहू समितीची कार्यक्षमता खालीलप्रमाणे राहिल :-

- १) राज्य लोकसंख्या परिषदेला आवश्यकतेनुसार व्यवस्थापकीय सहकार्य देणे.
- २) राज्य लोकसंख्या परिषदेने दिलेल्या निदेशांचे व सूचनांचे पालन करणे.
- ३) राज्य लोकसंख्या परिषदेस विविध मुद्द्यांचे, घटनांचे विश्लेषण व जिल्हानिहाय प्रगतीची छाननी करून अहवाल सादर करणे.
- ४) आंतर विभागीय समन्वय.
- ५) नियमितपणे राज्य लोकसंख्या धोरणाच्या अंमलबजावणीचे संनियंत्रण करणे व त्रैमासिक आढावा घेणे.

राज्यस्तरीय राज्य लोकसंख्या धोरण महिला परिषद

मा.मुख्यमंत्री यांच्या पत्नी	अध्यक्ष
मा.उपमुख्यमंत्री यांच्या पत्नी	सदस्य
मा.मंत्री, आरोग्य व कुटुंब कल्याण यांच्या पत्नी	सदस्य
मा.मंत्री, ग्राम विकास यांच्या पत्नी	सदस्य
मा.मंत्री, नगर विकास, यांच्या पत्नी	सदस्य
मा.मंत्री, वित्त यांच्या पत्नी	सदस्य

मा.मंत्री,आदिवासी विकास यांच्या पत्नी	सदस्य
मा.मंत्री,महिला व बालकल्याण, यांच्या पत्नी	सदस्य
मा.राज्यमंत्री आरोग्य व कुटुंब कल्याण, यांच्या पत्नी	सदस्य
सचिव (सार्वजनिक आरोग्य)	सदस्य
सचिव (कुटुंब कल्याण)	सदस्य
सचिव, महिला व बाल कल्याण	सदस्य
सचिव, आदिवासी विकास विभाग	सदस्य
श्रीमती अवाबाई घाडीया, फॅमिली प्लानिंग	सदस्य
असोसिएशन ऑफ इंडिया.	

उप कुलगुरु श्रीमती नाथीबाई दामोदर ठाकरसी
विदयापीठ, मुंबई.

अतिरिक्त संचालक,आरोग्य सेवा(कुटुंब कल्याण) सदस्य-सचिव

मा.अध्यक्ष महोदयांच्या निदेशानुसार ३ व्यक्तींना विशेष आमंत्रित म्हणून बैठकीस बोलाविले जाईल.

सदरहू परिषदेची कार्यकक्षा खालीलप्रमाणे राहिल. :-

- १) राज्य लोकसंख्या धोरणाची प्रभावी अंमलबजावणी करण्याकरिता महिलांचा समावेश करणे.
- २) महिलांचा सामाजिक दर्जा उंचावण्यासाठी प्रबोधनाच्या मार्गाने प्रयत्न करणे.
- ३) महिला मंडळांच्या माध्यमातून चर्चासत्रे, व्याख्यानमाला, वादसंवाद यासारखे कार्यक्रम आयोजित करून मुलींचे लपनाचे योग्य वय, बालकांचे लसीकरण व स्त्रीयांमधील मुलगा हत्या याचा हव्यास कमी करणे इत्यादि याबाबत स्त्रीयांमध्ये जनजागृती करणे.
- ४) राज्य लोकसंख्या धोरणाची यशस्वी अंमलबजावणी होण्यासाठी नाविन्यपूर्ण योजना राज्य लोकसंख्या समन्वय परिषदेस सादर करणे.

विभागीय लोकसंख्या धोरण समन्वय समिती

विभागीय आयुक्त	अध्यक्ष
विभागीय आयुक्तांना नामनिर्देशित केलेले	
१० प्रतिनिधी	सदस्य
संबंधित उपसंचालक, आरोग्य सेवा	सदस्य-सचिव

३ व्यक्तींना विशेष आमंत्रित म्हणून बैठकीस बोलावण्याचे अधिकार अध्यक्ष यांना राहिल. विभागीय आयुक्त यांनी उपरोक्त समन्वय समितीमध्ये लोकसंख्या धोरणाशी संबंधित क्षेत्रातील विभाग स्तरावरील शासकीय अधिकाऱ्यांची नामनिवृत्ती करावी. त्याबाबत कार्यालयीन आदेश काढून त्याची प्रत शासनास पाठवावी.

सदरहू समितीची कार्यकक्षा खालीलप्रमाणे राहिल.:-

- १) जिल्हानिहाय कार्यक्रमांच्या प्रगतीचा प्रत्येक महिन्यात आढावा घेणे.
- २) कार्यक्रमाचा प्रगती अहवाल राज्य सानियंत्रण समितीस प्रत्येक महिन्यात सादर करणे.
- ३) कार्यक्रम अंमलबजावणीसंबंधी आवश्यकतेनुसार राज्य समन्वय समितीस शिफारशी करणे.

ब- जिल्हास्तरीय लोकसंख्या धोरण समन्वय परिषद

१) मा. पालक मंत्री	अध्यक्ष
२) जिल्ह्यातील खासदार व आमदार(सर्व)	सदस्य
३) जिल्हा नियोजन व विकास परिषदेचे अशासकीय सदस्य	सदस्य
४) अध्यक्ष, जिल्हा परिषद(सर्व)	सदस्य
५) सभापती, आरोग्य समिती, जिल्हा परिषद(सर्व)	सदस्य
६) सभापती, महिला व बालकल्याण समिती, जिल्हा परिषद (सर्व)	सदस्य
७) सभापती, शिक्षण समिती, जिल्हा परिषद(सर्व)	सदस्य
८) सर्व पंचायत समित्यांचे सभापती	सदस्य
९) स्वयंसेवी संस्था(कुटुंब कल्याण, महिला व बाल कल्याण क्षेत्रातील)	सदस्य
१०) जिल्हाधिकारी	सदस्य
११) महानगरपालिका आयुक्त	सदस्य
१२) वैद्यकीय क्षेत्रातील २ तज्ञ व्यक्ती	सदस्य
१३) मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद	सदस्य-सचिव

३ व्यक्तींना विशेष आमंत्रित म्हणून बैठकीस बोलावण्याचे अधिकार अध्यक्षांना राहतील. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांनी मा.पालक मंत्र्यांच्या आदेशानुसार स्वयंसेवी संस्था तसेच वैद्यकीय क्षेत्रातील तज्ञ व्यक्तींच्या नियुक्तीचे आदेश निर्गमित करून त्याची प्रत शासनास पाठवावी.

सदर समितीची कार्यकक्षा खालीलप्रमाणे राहिल. :-

- १) अंमलबजावणीचा प्रत्येक महिन्यात आढावा घेणे.
- २) राज्य लोकसंख्या परिषदेस आवश्यकतेनुसार धोरणाबाबत शिफारशी करणे व जिल्ह्यातील प्रगतीबाबत लक्ष ठेवणे.
- ३) जिल्हा लोकसंख्या समन्वय समितीस अंमलबजावणी संदर्भात आवश्यक ते निदेश देणे.
- ४) जिल्हा स्तरावर योजनांच्या अंमलबजावणीकरिता समन्वय व मार्गदर्शन करणे.

(ब) जिल्हास्तरीय लोकसंख्या धोरण समन्वय समिती

जिल्हाधिकारी	अध्यक्ष
आयुक्त, महानगरपालिका	सदस्य
मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद	सदस्य
जिल्हा महिला व बालकल्याण अधिकारी	सदस्य
जिल्हा प्रौढ शिक्षण अधिकारी	सदस्य
अधिष्ठाता, वैद्यकीय महाविद्यालय/ जिल्हा शल्य चिकित्सक	सदस्य
स्त्रीरोग आणि प्रसूती शास्त्र तज्ञांच्या फेडरेशनचे सभासद.	सदस्य

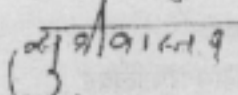
सदरहू समितीची कार्यक्षमता खालीलप्रमाणे राहिल:-

- १) जिल्हा लोकसंख्या परिषदेने दिलेल्या सूचनांची अंमलबजावणी.
- २) घोरणाच्या अंमलबजावणीचा नियमितपणे प्रत्येक महिन्यात आढावा घेणे व अनुपालन अहवाल जिल्हा लोकसंख्या परिषदेस तसेच विभागीय स्तरावरील समन्वय समितीस प्रत्येक महिन्यात सादर करणे.
- ३) जिल्हास्तरावर आंतरविभागीय समन्वय साधणे.

या समितीच्या अशासकीय सदस्यांना प्रवासभत्ता व दैनिक भत्ता, शासन निर्णय, वित्त विभाग क्र.प्रवास-१०९८/प्र.क्र.७४/९८/सेवा-५, दिनांक ४.१२.१९९९ मधील परिच्छेद ११ मधील खालील नमूद केलेल्या तरतूदीच्या आधारे अदा करण्यात यावा.

"राज्य/विभाग/जिल्हा स्तरावरील समिती/मंडळ/आयोग यावर नियुक्त केलेल्या अशासकीय सदस्यांना रु. १६,४००/- व त्याहून अधिक वेतन घेणाऱ्या शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या दराने प्रवासभत्ता व दैनिकभत्ता अनुज्ञेय असेल मात्र त्यांना विमान प्रवास आणि रेल्वेच्या वातानुकुलीत प्रथम वर्गाचा प्रवास अनुज्ञेय असणार नाही. तालुका स्तरावरील समिती/मंडळ/आयोग यावर नियुक्त केलेल्या अशासकीय सदस्यांना रु. ४५००-७४९९ हया वेतनश्रेणीतील शासकीय कर्मचाऱ्यांना अनुज्ञेय असलेल्या दराने प्रवासभत्ता मिळेल. हे सदस्य रु. ६०००-८४९९ हया वेतन मर्यादेतील शासकीय कर्मचाऱ्यांना अनुज्ञेय असलेल्या दराने दैनिक भत्ता मिळण्यास पात्र असतील. समिती/मंडळ/आयोग वगैरेवर अशासकीय सदस्य म्हणून नियुक्त झालेल्या आमदार/खासदार यांचा प्रवास भत्ता/दैनिक भत्ता, शासन निर्णय, वित्त विभाग, क्रमांक टीआरए-१४७०/१३१/अठरा, दिनांक २७ जानेवारी, १९७९ मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे आमदार व खासदार यांना विधानमंडळाच्या कामकाजासाठी अनुज्ञेय असलेल्या दराप्रमाणे नियमित केला जाईल."

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(सुधीर श्रीवास्तव)

महाराष्ट्र शासनाचे सचिव

प्रति,

मा.राज्यपाल, महाराष्ट्र राज्य यांचे सचिव.

मा.मुख्यमंत्री यांचे सचिव.

मा.उपमुख्यमंत्री यांचे सचिव.

सर्व मंत्री यांचे खाजगी सचिव.

सर्व राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव.

मा. विरोधी पक्षनेता, महाराष्ट्र विधानसभा/महाराष्ट्र विधानपरिषद यांचे खाजगी सचिव.

अध्यक्ष, राज्य नियोजन आयोग, मुंबई.

अध्यक्ष, वैधानिक विकास मंडळ (सर्व).

अध्यक्ष, राज्य महिला आयोग, मुंबई.

मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य.

मंत्रालयीन सर्व विभागांचे सचिव/प्रधान सचिव.

मुख्यमंत्री यांच्या पत्नी

अभ्युपमंत्र्य यांच्या पत्नी

मंत्री ग्रामविकास/नगर विकास/वित्त/आदिवासी विकास/महिला व बालकल्याण यांच्या पत्नी.

राज्यमंत्री (सार्वजनिक आरोग्य व कुटुंब कल्याण) यांच्या पत्नी.

राज्यातील सर्व संसद सदस्य तसेच विधानमंडळाचे सदस्य.

उपकुलगुरु श्रीमती नाथीबाई दामोदर ठाकरसी विद्यापीठ, मुंबई.

सर्व जिल्हा परिषदेचे अध्यक्ष/सभापती, आरोग्य समिती/सभापती महिला व बालकल्याण समिती/सभापती शिक्षण समिती.

सर्व पंचायत समित्यांचे सभापती.

सर्व जिल्हाधिकारी.

सर्व विभागीय आयुक्त.

सर्व आयुक्त, महानगरपालिका.

मुख्य सचिवांचे सहसचिव.

सचिव, आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्रालय, निर्माण भवन, नवी दिल्ली.

सर्व नगरपालिकांचे प्रशासक/मुख्य अधिकारी.

सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद.

सर्व जिल्हा महिला व बाल कल्याण अधिकारी/सर्व जिल्हा प्रौढ शिक्षण अधिकारी.

संचालक, आरोग्य सेवा, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई/संचालक, महिला व बाल कल्याण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.

अतिरिक्त संचालक, आरोग्य (कुटुंब कल्याण), पुणे.

सहसंचालक, आरोग्य सेवा (आय.इ.सी.), पुणे.

सहसंचालक व प्रकल्प समन्वयक, आरोग्य सेवा, पुणे.

उपसंचालक, आरोग्य सेवा, महाराष्ट्र राज्य (सर्व).

सर्व जिल्हा शल्य चिकित्सक, जिल्हा रुग्णालये.

सर्व अधिष्ठाता, शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालये.

सर्व जिल्हा आरोग्य अधिकारी.

सर्व उप सचिव/अवर सचिव/कार्यासन अधिकारी, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

महालेखापाल महाराष्ट्र १/२ (लेखा परिक्षा/लेखा व अनुज्ञेयता), मुंबई/नागपूर.

अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई.

निवृत्ती लेखा परिक्षा अधिकारी, मुंबई.

सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी.

निवृत्ती, कुटुंब कल्याण १